

УДК 159.923

Ірина Берющева

ORCID iD 0000-0002-1751-4353

аспірантка Інституту соціальної та політичної психології,
НАПН України,
вул. Андріївська, буд. 15, 04070 м. Київ, Україна
aspirant@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОМОГОСПОДАРОК З РІЗНИМ РІВНЕМ КОМУНІКАТИВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Автором обґрунтовано актуальність проблеми комунікативної залежності жінок-домогосподарок, здійснено аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми. На основі емпіричного дослідження проаналізовано рівень розвитку індивідуально-психологічних особливостей домогосподарок (самооцінка, товариськість, емоційна стабільність, підпорядкованість, конформізм) та загально-го показника комунікативної залежності. Розкрито зв'язок між рівнем розвитку комунікативної залежності жінок-домогосподарок та їх індивідуально-психологічними особливостями.

Ключові слова: домогосподарка; емоційна стабільність; жінка; комунікативна залежність; конформізм; підпорядкованість; самооцінка; товариськість.

Вступ. В наш час залежність особистості є масштабною соціально-психологічною проблемою, оскільки має негативні наслідки в різних сферах життєдіяльності, зокрема в міжособистісних стосунках і в комунікаціях. В психології комунікативну залежність розглядають як вид міжособистісної залежності, яка в свою чергу відноситься до соціально прийнятних форм нехімічних залежностей, об'єктом якої виступають стосунки з іншими людьми (Асеева А. Д., 2014, с. 60). Ґрунтовний аналіз сучасних досліджень показав, що проблема комунікативної залежності жінок певної категорії населення – домогосподарок – практично не розкрита. Сучасні дослідження міжособистісної залежності жінок в основному проводяться в напрямку любовної залежності (К. Horney, P. Mellody, V. Satir, S. Peele, A. Brodsky, P. Shaver, C. Hazan, D. Bradshaw), залежних стосунків у шлюбі (Н. Г. Гаранян, А. Б. Холмогорова, О. Ф. Бондаренко, А. Є. Левенець, О. С. Кочерян та ін.). Щодо комунікативної залежності, то деякі автори розглядають її як особливість жіночої поведінки, наслідками якої є порушення комунікації (А. Бродські, В. Д. Москаленко, І. В. Найдовська, Р. Норвуд, М. Палуді, С. Піл, О. М. Савчук, Л. Холдсток, Л. Б. Шнейдер). В свою чергу В. Д. Менделевич розглядає комунікативну залежність як один з адиктивних способів взаємодії зі світом, який приводить до небажаних проявів в поведінці людини – гіперспілкуванню, конформізму, псевдології, крусадерству та нігілізму (Менделевич В. Д., 2007, с. 520).

В сучасних дослідженнях разом із терміном «комунікативна залежність» також зустрічається

поняття «комунікаційна адикція», під яким розуміється залежність індивіда від певного типу відносин, яка виявляється у гіпертовариськості, підвищеній комунікативній активності, що проявляється в групах по інтересах (Бодальов О. О., 2011, с. 1080). У власній класифікації О. Ю. Єгоров виокремлює комунікаційну адикцію і відносить її до адикцій стосунків, які вважає соціально допустимими залежностями (Єгоров А. Ю., 2007, с. 24). В контексті нашого дослідження ми розуміємо комунікативну залежність як специфічний стан особистості, який актуалізується в міжособистісних стосунках, характеризується певними поведінковими проявами та детермінується індивідуально-психологічними особливостями особистості.

Мета статті – визначити рівень комунікативної залежності жінок-домогосподарок та з'ясувати зв'язок між ним та індивідуально-психологічними особливостями жінок.

Індивідуально-психологічні особливості домогосподарок. Специфіка життєдіяльності домогосподарки полягає в тому, що така жінка позбавлена емоційної підтримки, яку працюючі жінки отримують у трудовому колективі, схвалення, можливості змінити обстановку, реалізуватися в професійній сфері тощо. Також для багатьох жінок саме робота, професійна діяльність є джерелом підвищення самоповаги, самооцінки і навіть способом збереження рівноваги, впевненості при виникненні певних негараздів. Дослідження показують, що працюючі жінки більш задоволені своїм життям в цілому та мають більш високий авторитет та повагу в сім'ї у

порівнянні з дружинами-домогосподарками (Таннен Д., 1996, с. 234). Звичайно, це не може не позначатися на особистісних якостях жінок. Звужене коло тих, з ким переважно спілкуються домогосподарки, певним чином впливає на ступінь їх задоволеності від спілкування в цілому та позначається на їх потребі у спілкуванні, що, на наш погляд, може призводити до порушень комунікації і виникненню стану комунікативної залежності. Ми вважаємо, що в міжособистісних стосунках комунікативна залежність може проявлятися, перш за все, в аффіліативній спрямованості особистості, під якою ми розуміємо потребу жінки тісно контактувати з іншими людьми, потребу у спілкуванні, емоційному контакті, підтримці і схваленні. Тобто, домогосподарки в комунікаціях прагнуть задовольнити ту потребу, яка на даний час є для них актуальною, нереалізованою в необхідній мірі. Також, на нашу думку, про наявність комунікативної залежності свідчить несформованість когнітивних уявлень жінки-домогосподарки про себе, як то невпевненість у собі, недооцінка власних можливостей та переваг, що може по-різному розкриватися в комунікаціях (сором'язливість або, навпаки, гіпертовариськість). Конформно-підпорядкована стратегія спілкування, яка проявляється у поступливості, навіюваності, пасивності жінки, її бажанні догодити значущій особі або групі людей, також свідчить про певний рівень комунікативної залежності. Емоційне підкріплення в процесі спілкування, дефіцит задоволеності, страх негативної оцінки з боку оточуючих, страх самотності, – все це негативні прояви комунікативної залежності жінок-домогосподарок.

Західні дослідники зазначають, що тривала професійна бездіяльність може призвести до втрати раніше сформованого статусу в суспільстві і самоповаги особистості, адже домогосподарка не є включеною в соціальне життя, внаслідок чого не відчуває себе повноцінною людиною (Фрідан Б., 1994, с. 152). Для фрустрації, яку переживають багато жінок-домогосподарок, дослідники ввели навіть спеціальний термін – «синдром домогосподарки» (housewife syndrome), який проявляється у почутті безпорадності і безнадійності, частих депресіях, низькій самооцінці (Попова Л. В., 1996, с. 162). В. Одінцева у своєму дослідженні виявила загальну тенденцію до зниження самооцінки у жінок-домогосподарок і вважає, що дана тенденція пов'язана із відчуттям нереалізованих можливостей у жінок. Авторка робить висновок, що саме відсутність професійного саморозвитку та здобутків на кар'єрній ниві призвела до загального заниження самооцінки (Одінцева В., 2014, с. 75). У своєму дослідженні О. Ю. Андропова висвітлює особливості самосвідомості жінок, що не працюють, і зазначає, що перехід жінки в статус домогосподарки призводить до змін у її самосвідомості. Суб'єктивно це виражається у почутті власної непотрібності, неповноцінності,

відсутності життєвих стимулів, недовірі до всього, повній байдужості до подальшого життя, відчутті невизначеності, соціальної незахищеності (Андропова О. Ю., 2008, с. 141).

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що поширеною є точка зору, згідно якої домогосподарки не мають можливості вести активний спосіб життя, мають низький рівень соціального інтелекту як наслідок відсутності досвіду в певних ситуаціях, низьку самооцінку, несформовану ідентичність та високий рівень тривожності. На наш погляд, ці негативні порушення структури особистості жінки-домогосподарки розгортаються у специфічний профіль залежної особистості, що проявляється у міжособистісних стосунках і може сприяти прояву комунікативної залежності.

Результати емпіричного дослідження. Дослідження рівня комунікативної залежності жінок-домогосподарок здійснювалося за авторським опитувальником, який дає можливість проаналізувати не лише загальний рівень комунікативної залежності особистості, але й простежити вираженість окремих її складових, таких як потреба в спілкуванні, потреба в соціальній підтримці і схваленні, емоційний фон, конформність, самоповага. Зауважимо, що це дозволяє окреслити низку базових критеріїв комунікативної залежності жінок-домогосподарок, що певним чином сприятиме підвищенню ефективності на етапі проведення корекційної роботи. Діагностику індивідуально-психологічних особливостей домогосподарок проведено за допомогою багатofакторного особистісного опитувальника Р. Б. Кеттелла (форма А), який дозволяє виявити особливості характеру, схильностей і інтересів особистості (Елисеєв О. П., 2010, с. 139). Вимірювання самооцінки домогосподарок здійснювалося за допомогою методики «Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» С. А. Будассі (Корчуганова І. П., 2006, с. 71).

У дослідженні взяли участь 300 жінок-домогосподарок м. Києва, віком 25-40 років, з різними соціально-демографічними даними (рівнем освіти, наявністю дітей, фінансовим положенням тощо). Дослідження проведено у 2015 році.

Діагностика рівня комунікативної залежності показала, що у 13% опитаних жінок виявлено низький рівень комунікативної залежності, що свідчить про відсутність досліджуваного параметру (Рис. 1). Дані жінки можуть бути умовно віднесені до групи комунікативно-незалежних.

Середній рівень комунікативної залежності характерний для більшості вибірки – 66%. Такі жінки в міру товариські, їх потреба в спілкуванні викликана, як правило, об'єктивними обставинами або емоційними переживаннями. Вони ситуативно потребують схвалення і підтримки з боку оточуючих, схильні оцінювати себе скоріш позитивно, хоча періодично втрачають впевненість в своїй цінності як особистості і як жінки, внаслідок чого

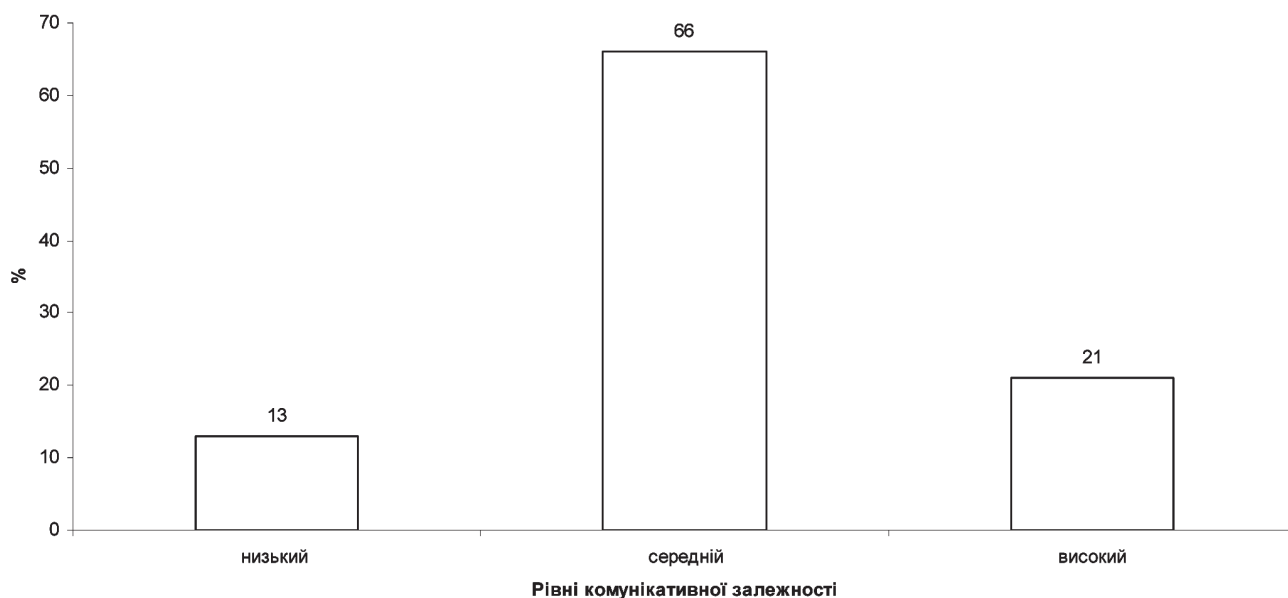

Рис. 1. Рівні розвитку комунікативної залежності домогосподарок (%)

виявляється гостра потреба поділитися своїми емоціями, відчути підтримку зі сторони. Високий рівень комунікативної залежності виявлений у 21% опитаних жінок, яких ми умовно віднесли до групи комунікативно-залежних. Такі жінки відчувають надмірний потяг до спілкування з оточуючими, якими можуть бути як знайомі або друзі, так і малознайомі або зовсім незнайомими люди. Патологічна потреба в спілкуванні у таких жінок, як правило, пов'язана з обмеженням як самого процесу спілкування, так і з дефіцитом оточуючих, готових вступати в комунікативний контакт з даною особою. У разі неможливості реалізації свого комунікативного потенціалу та прояву певних емоцій, комунікативно-залежні жінки відчувають

смуток, тугу, жалість до себе та образу на адресу інших, дратівливість, а часом навіть агресивність.

Отже, за результатами діагностики було сформовано дві групи жінок за критерієм комунікативної залежності. Першу групу складають комунікативно-незалежні домогосподарки (Г1), другу групу – комунікативно-залежні жінки (Г2).

На наступному етапі дослідження було визначено індивідуально-психологічні особливості домогосподарок (див. Таблицю 1) та проведено порівняльний аналіз показників обох груп за критерієм t-Стюдента. Статистична обробка даних дослідження здійснювалась із використанням комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics (версія 21).

Таблиця 1

Показники індивідуально-психологічних особливостей домогосподарок (середнє значення)

Група / фактор	Замкнутість-товариськість	Емоційна стабільність-нестабільність	Підпорядкованість-домінантність	Конформізм-нонконформізм	Самооцінка
Г1	15,3	22,1	14,2	12,2	0,5
Г2	18,6	13,7	4,7	6,6	0,2

За допомогою порівняльного аналізу на статистично значущому рівні ($p \leq 0,05$) було виявлено, що між групами існують відмінності стосовно отриманих результатів по таким факторам, як «замкнутість-товариськість» ($p=0,05$), «підпорядкованість-домінантність» ($p=0,05$), «конформізм-нонконформізм» ($p=0,03$), «самооцінка» ($p=0,01$). Отже, дані, які представлені у Таблиці 1, свідчать про те, що комунікативно-залежні жінки у порівнянні із комунікативно-незалежними, дійсно більш відкриті, уважні до людей, проявляють більшу пристосованість та легкість у встановленні міжособистісних контактів,

комунікаційних зв'язків. Водночас вони більш поступливі, люб'язні, покірливі, залежні від думки та вимог інших, орієнтовані на соціальне схвалення, проявляють готовність брати провину на себе, тобто більш підпорядковані та конформні, ніж комунікативно-незалежні жінки. Отримані відмінності по фактору «самооцінка» дозволяють охарактеризувати комунікативно-залежних жінок як невпевнених у собі, покірливих, пасивних, тоді як комунікативно-незалежні домогосподарки відрізняються впевненістю, рішучістю, вимогливістю, вмінням відстоювати власну позицію, не піддаватися тиску.

Таким чином, отримані дані свідчать про те, що комунікативно-залежні домогосподарки дійсно мають певні індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють їх від комунікативно-незалежних жінок та сприяють прояву комунікативної

залежності. Для визначення зв'язку між рівнем комунікативної залежності та індивідуально-психологічними особливостями домогосподарок було проведено кореляційний аналіз (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок між рівнем комунікативної залежності та індивідуально-психологічними особливостями домогосподарок (r_s)

Фактор	Замкнутість-товариськість	Емоційна стабільність-нестабільність	Підпорядкованість-домінантність	Конформізм-нонконформізм	Самооцінка
Комунікативна залежність	0,849	-0,933	-0,919	-0,891	-0,875

Дані, наведені в Таблиці 2, демонструють наявність статистично значущих зв'язків між рівнем комунікативної залежності та іншими досліджуваними показниками. Так, виявлено прямий (позитивний) зв'язок із фактором «замкнутість-товариськість» ($p < 0,05$), який проявляється в тому, що в міру збільшення товариськості рівень комунікативної залежності домогосподарок теж підвищується. Також виявлено зворотні (негативні) зв'язки із факторами «емоційна стабільність-нестабільність» ($p < 0,05$), «підпорядкованість-домінантність» ($p < 0,05$), «конформізм-нонконформізм» ($p < 0,05$), «самооцінка» ($p < 0,05$). Це проявляється в тому, що в міру збільшення означених факторів (емоційної стабільності, самостійності, незалежності, прагнення мати власну думку, схильності до протиставлення себе групі, впевненості, рішучості, активності) рівень комунікативної залежності домогосподарок знижується. Це є особливо значущим, оскільки доводить, що рівень комунікативної залежності можна корегувати, впливаючи на такі індивідуально-психологічні особливості домогосподарок, як товариськість, емоційна стабільність, підпорядкованість, конформізм, самооцінка.

Висновки. Представлений в статті аналіз сучасних досліджень довів, що проблема комунікативної

залежності жінок-домогосподарок в психологічній науці практично не розкрита. За допомогою психодіагностичних методів визначено рівень комунікативної залежності жінок-домогосподарок. Виявлено, що більш половини опитаних жінок є комунікативно-незалежними, а комунікативно-залежні жінки складають п'яту частину від всієї вибірки, що констатує наявність означеної проблеми серед жінок-домогосподарок. Під час емпіричного дослідження встановлено низку статистично значущих закономірностей щодо зв'язку між індивідуально-психологічними особливостями домогосподарок та їх рівнем комунікативної залежності. Це дає можливість стверджувати про детермінованість комунікативної залежності особистості її індивідуально-психологічними особливостями.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі впливу певних індивідуально-психологічних особливостей (товариськість, емоційна стабільність, підпорядкованість, конформізм, самооцінка тощо) на рівень комунікативної залежності домогосподарок, а також у виокремленні особистісних детермінант комунікативної залежності жінок-домогосподарок.

Література

1. **Андропова О. Е.** Особенности самосознания работающей и неработающей женщины / Ольга Ефимовна Андропова // Вестник Томского государственного университета : Научный журнал : Томский государственный университет, 2008. №3. – С. 141-144.
2. **Асеева А. Д.** Социально-психологические аспекты зависимого поведения в межличностных отношениях в юношеском возрасте.: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Асеева Анастасия Дмитриевна. – Курск, 2014. – 210 с.
3. **Бодалев А. А.** Психология общения / Алексей Александрович Бодалев // Энциклопедический словарь под ред. А. А. Бодалева. – М.: Когито-центр, 2011. – 2280 с.
4. **Егоров А. Ю.** Нехимические зависимости / Алексей Юрьевич Егоров. – СПб.: Речь, 2007. – 190 с.
5. **Елисеев О. П.** Практикум по психологии личности / Олег Павлович Елисеев – СПб.: Питер, 2010. – 560 с.
6. **Корчуганова И. П.** Профессиональное развитие и поддержка педагогов, работающих с детьми группы риска (Методическое пособие) / И. П. Корчуганова, С.А. Лисицын, С.В. Тарасов. – СПб.: ЛОИРО, 2006. – 172 с.
7. **Менделевич В. Д.** Руководство по аддиктологии / Владимир Давыдович Менделевич. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.

8. **Одінцова В.** Професійне становлення жінки як чинник її адекватної самооцінки [Текст] / В. Одінцова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Психологія / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2014. – Вип. 2(2). – С. 73-76.
9. **Таннен Д.** Почему женщины и мужчины не понимают друг друга / Д. Таннен : [перевод с англ. Т. Печурко]. – Москва : Вече : Персей : АСТ, 1996. – 432 с.
10. **Фридан Б.** Загадка женственности / Б. Фридан. – М.: Изд. группа «Прогресс» «Литера», 1994. – 318 с.
11. **Oishi S., Kesebir S.** Income Inequality Explains Why Economic Growth Does Not Always Translate to an Increase in Happiness. *Psychological Science*. 2015, October, no. 26, 1630-1638, DOI: 10.1177/0956797615596713.

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДОМОХОЗЯЕК С РАЗНЫМ УРОВНЕМ КОММУНИКАТИВНОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Берущева Ирина, аспирантка Института социальной и политической психологии, НАПН Украины, ул. Андреевская, 15, 04070 г. Киев, Украина, _aspirant_@ukr.net

Автором обоснована актуальность изучения проблемы коммуникативной зависимости женщин-домохозяек, проведен анализ последних исследований, положивших начало решению данной проблемы. На основе эмпирического исследования проведен анализ уровня развития индивидуально-психологических особенностей домохозяек (самооценка, общительность, эмоциональная стабильность, подчиняемость, конформизм) в соответствии с общим показателем коммуникативной зависимости. Выявлена связь между уровнем развития коммуникативной зависимости женщин-домохозяек и их индивидуально-психологическими особенностями.

Ключевые слова: домохозяйка; женщина; коммуникативная зависимость; конформизм; общительность; подчиняемость; самооценка; эмоциональная стабильность.

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF HOUSEWIVES WITH DIFFERENT LEVELS OF COMMUNICATIVE ADDICTION

Bieriushcheva Iryna, graduate student, Institute of Social and Political Psychology, Ukrainian Academy of Pedagogic Sciences, Andrievska St. 15, 04070 Kiev, Ukraine, _aspirant_@ukr.net

This article reveals the problem of communicative addiction in terms of its membership of a particular category of the population and gender - namely, housewives. The urgency of the research for this problem has been proven. Besides the analysis of recent studies has been carried out, which includes the beginning of the problem solution. Summarizing the opinions of modern scholars about this phenomenon, the article clarifies the concept of communicative addiction as a form of interpersonal addiction of women- housewives.

The article presents the study's results of individual psychological characteristics of women, affecting the expression of communicative addiction on interpersonal relationships.

Based on the empirical study the level of individual psychological characteristics of housewives has been analyzed (self-esteem, sociability, emotional stability, subordination, conformity), taking into account the general indicators of the communicative relationship. Comparative analysis of the communicative-addicted and not addictive housewives showed significant differences in such factors as «self-esteem», «communication», «subordination», and «conformity». Using correlation analysis a connection between the levels of housewives' communicative addiction and their individual psychological characteristics, such as self-esteem, sociability, subordination, and the conformism has been revealed.

Key words: communication; communicative addiction; conformity; emotional stability; housewife; self-esteem; subordination; woman.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016